

„MEGTALÁLT GYERMEKKOR”
A cserkész- és úttörőmozgalom értékei

Absztrakt

Volt idő, amikor a gyermekeknek nem is volt mai értelemben vett gyermekkoruk – már amennyiben egyáltalán beszélhetünk modern gyermekkor-értelmezésről. De mire a társadalmak elegendően felnőtte - és elegendően gazdaggá - váltak ahhoz, hogy gyermekeiknek lehessen gyermekkoruk, ez a gyermekkor eltűnt – talán akkor, amikor a gyermekek önálló fogyasztókká váltak, talán amikor, amikor a média új családtagként jelent meg az életünkben. Legalábbis ezt állítják Neil Postman nyomán sokan. Igaz-e ez, és egyáltalán: hogyan értendő? És, ha igaz, mi a teendő?

Mit tegyünk, hogy koravén, a virtuális térben bolyongó gyermekeink, akiknek a pink pony-tól a mobiltelefonig „mindenük” megvan (már, persze, akinek), csak éppen gyerekkoruk nincs, visszakapassák azt?

A szerző úgy véli – és példákkal illusztrálja –, hogy a gyermek- és serdülőkori mozgalmak fontos szerepet játszhatnak a még meglévő gyermekkor-töredékek megőrzésében, és a már elveszettek visszaszerzésében, újraépítésében. Vákolja e mozgalmak genesisét, és rámutat arra, hogy értékeikben, módszereikben, pedagógiai céljaikban inkább rokonai, mintsem vetélytársai vagy éppen ellenfelei egymásnak, hiszen mindegyik a közösséget kínálja az őt választóknak.

Abstract

„Childhood rediscovered” – the values of scout and pioneer movements

There was a time, when children did not have childhood as we understand the term today – if a present-day interpretation of childhood exists at all. By the time societies had become adult enough – and wealthy enough – that their children may have had childhood, this childhood disappeared. Maybe when children turned into independent customers, maybe when the media appeared as a new member of the family. At least according to Neil Postman and his followers. Is it true, and how to interpret it at all? If it is true, what is to be done?

What is to be done, for our precocious children wandering around in the virtual space, who have “everything” from pink pony to mobile phone (not everyone of course), but no childhood, to get it back? The author thinks – and illustrates it with examples – that the children’s and adolescents’ movements can play an important part to save the childhood-fragments, that still exist, and to get back and reconstruct the lost ones. He outlines the genesis of these movements and points out that they are relatives to each other rather than rivals or opponents in their methods, values and pedagogical aims, because all of them offer the notion of community to the ones that choose them.

Legyen gyermekkor!

Hétköznapi beszélgetéseinkben és a médiában egyaránt otthonosan használjuk a „gyermekkor” kifejezést, miközben nem is gondolunk arra, hogy ez a szó talán nem is mindig létezett, vagy esetleg nem azt jelentette, mint ma, sőt, esetleg ma sem ugyanazt jelenti mindenhol és mindenki számára. Anélkül, hogy részletesen elemeznénk a fogalom történeti változását (Pukánszky 2001), megállapíthatjuk, hogy a „gyermekkor” – legalábbis, mint vizsgálat tárgya – először a 17–18. században jelent meg. E cikkben azt az értelmezést fogadjuk el, mely szerint a gyermekkor „társadalmi képződmény, amely az emberi élet korai éveinek értelmezéséhez kínál keretet. A gyermekkor nem a biológiai éretlenséget jelenti, nem természetes és általános állapota az emberi csoportoknak, hanem az egyes társadalmak speciális és strukturális összetevője” (Szabolcs 2003:1). A fentiekből adódóan a gyermekkor kultúrafüggő, történelmi koronként, földrajzi helyenként és társadalmi csoportonként változó. Sőt, egyes vélemények szerint régebbi korokban a mai szóhasználattal gyermeknek nevezett emberpalántáknak nem is volt gyermekkoruk. „Ha a gyermekek megérték a 7 éves kort, elkezdték őket számításba venni, de mint kisméretű felnőtteket. Ezzel gyermekkoruk már véget is ért” – írja Barbara Tuchman a 14. századról (Tuchman 1987; idézi Postman 1992:150), Neil Postman szerint pedig „... ha a «gyermekek» szót úgy kezdjük értelmezni, mint a 7-17 éves korúak olyan sajátos társadalmi

osztályát, amely speciális ápolást és védelmet igényel, s akiről úgy vélekedünk, hogy minőségileg különböznek a felnőttektől, akkor kijelenthetjük, hogy a «gyermek» mint olyan kevesebb, mint négyszáz évig létezett. Sőt, ha az Észak-Amerikában használatos «gyermek» kifejezést annak teljes értelmében vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy a gyermekkor itt nem több, mint százötven éves képződmény” (Postman 1992:148).

Persze, gondolhatjuk szélsőségesnek, vagy legalábbis túlzónak ezeket a véleményeket, hiszen gyermekjátékokat pl. már a bronzkorból is tart számon a régészet, és számos ókori forrás tudósít a gyermekek neveléséről, játékaikról, iskoláztatásáról. Nyilván vitatható, hogy ezek az argumentumok mennyiben bizonyító erejűek a gyermeki lét és a par excellence gyermekkor vonatkozásában, mindazonáltal a régebbi korokban a gyermekkor meglétét tagadó, vagy annak terjedelmét radikálisan szűkítő álláspontok legalábbis ellentmondások, hiszen a jelenkor gyermek-, ill. gyermekkor-képének attribútumait kérik számon elődeinken – nyilván sikertelenül. Azt azonban bizvást állíthatjuk, hogy az emberiség története során nem mindig beszélhetünk mai értelemben vett gyermekorról. Már csak gazdasági okok miatt sem, hiszen a 18–19. századot megelőző korok növekedésmentes társadalmi³³ még megközelítőleg sem tudták azt az – anyagi, egészségügyi, jóléti, kulturális – ellátást biztosítani a gyermekek számára, mint az elmúlt két évszázad, és különösen korunk fejlett országai. Részben ebből is, részben a korábbi korok közgondolkodásából következik, hogy szóba sem került a gyermek különleges védelemben való részesítése, önálló személyiségként való számításba vétele, megkülönböztetett jogi státusa (Duday 2014; Kóhalmi 2013). A gyermek évszázadokon keresztül kicsiny, fiatal felnőttnak számított.

A 18. és különösen a 19. században a higiéniai viszonyok javulásával csökkent a gyermekhalandóság, ezzel párhuzamosan rohamosan nőtt a gyermeklétszám. Az ezzel együtt jelentkező vagy felerősödő jelenségek (gyermekmunka, gyermekbűnözés, árvaházak) óhatatlanul ráirányították a figyelmet a korosztályra. Megszületett a gyermekkor, mint orvosi, jogi, szociológiai kategória, mint – Szabolcs Éva szóhasználatával – „társadalmi képződmény”. A modern gyermekkor-konstrukciók ez idő tájt kialakuló, meghatározó elemei:

33 Thomas Piketty számításai szerint 0 és 1700 között a kibocsátás (GDP) egy főre eső éves növekedése 0%, 1700 és 2102 között évi 0,8% (Piketty 2015:86).

1. Megváltozott a gyermekek jogi státusza, amely korábban lényegében a felnőttekével azonos volt. Magyarországon a Csemegi-kódex 1878-ban így fogalmazott: „A ki a büntett vagy vétség elkövetésekor életkorának tizenkettedik évét nem haladta: bűnvád alá nem vonható”, ill. „A ki akkor, midőn a büntettet vagy vétséget elkövette, életkorának 12-ik évét már túlhaladta, de tizenhatodik évét még be nem töltötte, ha cselekménye bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírt, azon cselekményekért büntetés alá nem vehető”³⁴.

2. Az ipari forradalom idején bekövetkezett, már említett népességgrobbanás és a terület jogi szabályozatlansága nagyszerű profitnövelő lehetőséget kínált a gyáripar számára: az olcsó gyermekmunkát. A gyakran tíz éven aluli gyermekek katasztrofális körülmények között való foglalkoztatása ellen azonban egyre többen emelték fel szavukat. A kezdeti civil erőfeszítéseket előbb bátortalan, majd egyre erőteljesebb jogalkotói és -alkalmazói lépések követték. Angliában először egy 1833-as, a textilüzemekre vonatkozó törvény korlátozta a 11-18 éves korú „munkások” munkaidejét napi 12 órára, a 9-11 évesekét 8 órára, a 9 év alatti gyerek foglalkoztatását pedig megtiltotta. 1844-ben már valamennyi üzemre kiterjedő hatályú törvényt fogadtak el, amely a 8-13 éves korú gyerekek munkaidejét 6 és fél órában szabta meg. Magyarországon a gyári gyermekmunkában az 1884. évi 17. törvénycikk értelmében 10 év alatti gyerekek egyáltalán nem dolgozhatnak, 10-12 év között pedig csak akkor, ha a munka mellett az iskolát is tudja látogatni. A 12-14 éves munkásgyerekek munkaidejét napi 8 órára korlátozta a törvény, a 14-16 évesek esetében a felső határ 10 óra (Pukánszky 2001). Mindennek fontos következménye, hogy „A mezőgazdaságból való elkerüléssel és valamivel később az ipari gyermekmunka megtiltásával a gyermek megszűnik egyértelműen gazdasági tőke lenni” (Riesmann 1973:67).

3. Kialakult és rohamos fejlődésnek indult a gyermekgyógyászat. Európában először 1764-ben Svédországban adtak ki gyermekgyógyászati tankönyvet, az első önálló gyermekkórházat Párizsban létesítették 1802-ben. A Pesti Szegény Gyermekkórházat 1839-ben alapította meg *Schoepf-Mérei Agoston*, a magyar gyermekgyógyászat úttörője (Maródi 2013).

34 1878. évi V. törvénycikk „a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről” (az ún. Csemegi-kódex) 83-84.§

4. A modern gyermekkor-konstrukciók lényeges eleme a kisgyermekkorú ellátás, amelynek intézményes kialakulása kicsit későbbre, a 20. század elejére tehető. Méltán került a hungarikumok listájára a Magyar Védőnői Szolgálat, mint nemzetközileg is egyedülálló, tradicionális ellátási rendszer. „A védőnők fő célkitűzése – a Védőnői Szolgálat alapításától fogva³⁵ – az általuk gondozott családok, különösen a nők, csecsemők, gyermekek, fiatalok egészségének védelme, megőrzése, fejlesztése” (Alliquander 2014).

5. Modern gyermekkor-értelmezésünk integráns eleme, hogy a gyermek „iskolába jár”. (Az iskola célja, feladata, jellege, időtartama körül természetesen parázs viták dúlnak, de alig van szakember, aki kétségbe vonná, hogy a gyermeknek iskolarendszerű képzésben kell részt vennie). Ez azonban csak a 19. századi népiskolai reformokat követően vált magától értetődővé.³⁶

A gyermekkor elvesztése

E rendkívüli horderejű változások alapozták meg azt a meggyőződést, hogy az Ellen Key svéd író első ízben 1900-ban svédül, majd 1909-ben angolul kiadott, rövid idő alatt világszerte ismertté vált művének címében fogalt jóslat valóra válik, és a 20. század valóban a gyermek évszázada lesz (Key 1976). És valóban: a 20. század „fölfedezte” gyermekeit, és kezdett egyre inkább megkülönböztetett jelentőséget tulajdonítani a gyermekkornak. Ezt az évezredek alatt kialakult gyermekkort azonban már születése pillanatában súlyos veszélyek fenyegették.

A „gyermek évszázadának” első felében két, minden addiginál pusztítóbb háború söpört végig a világon, s bár azóta sikerült elkerülni az újabb világháborút, az utóbbi hét évtizednek nem volt egyetlen pillanat sem, amelyben a földkerekség valamely pontján ne pusztított volna fegyveres konfliktus, gyakran gyerekkatonák részvételével, sebesült, meg-

nyomorított, földönfutóvá tett gyermekeket, árvákat hagyva maga után.

A felsorolt vívmányok, változások is csak lassan, tendenciájukban, és földrajzilag nagyon egyenetlen eloszlásban érvényesültek. A következő néhány adat szomorú illusztrációja ennek az állításnak (Unicef 2016):³⁷

– 2015-ben a világon 5,9 millió ötévesnél fiatalabb gyermek halt meg, közülük 2,9 millió a szub-szaharai Afrikában, 1,9 millió Dél-Ázsiában (Unicef 2016:109).

– A 2009-2014-es évek átlagában a 15-25 éves fiatalok között 93% volt az írni-olvasni tudó³⁸ férfiak és 89% a nők aránya, de ez az arány a legkevesbé fejlett 49 országban csak 77%, ill. 69%. Az alapfokú tanulmányaikat megkezdő gyerekek közül azok aránya, akik elérik az alapfokú iskola utolsó évfolyamát, világszerte is mindössze 75%, de a legkevesbé fejlett 49 országban csak 54% (Unicef 2016:137).

– Ázsiában, Afrikában, Latin-Amerikában ma sem ritka a gyermekmunka, a legkevesbé fejlett 49 ország átlagában az 5-14 éves gyermekek 24%-a dolgozik, sokan közül családfenntartóként, és ha márkás divatcikket vásárolunk, akkor komoly esély van arra, hogy ezt valamelyik világcég gyerekmunkával állítja elő olyan országokban, ahol a törvény ezt nem tiltja, vagy könnyen kijátszható (Unicef 2016:153).

Vagyis a helyzet korántsem rózsás. Mégis, akármilyen sokkolóak ezek az adatok, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy az elmúlt évtizedekben hatalmasat léptünk előre. 1946-ban létrejött az UNICEF, az ENSZ gyermekszervezete, amelynek kétségtelenül sikeres tevékenységét 1965-ben Nobel-békedíjjal ismerték el. 1989. november 20-án az ENSZ Közgyűlése elfogadta a gyermekek jogairól szóló egyezményt (amelyet a magyar országgyűlés az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdetett ki). Szervezetek és egyezmények sora jött létre a gyermekek érdekében és védelmében. A gyermekek szempontjából is történelmi jelentőségűnek nevezhetők az ENSZ égisze alatt 2000-ben lezajlott Millenniumi Csúcstalálkozó nyomán elfogadott, a 2015-ig terjedő időszakra vonatkozóan megfogalmazott Millenniumi Fejlesztési Célok (Millennium Development Goals, MDG). Ban Ki-moon ENSZ főtitkár az MDG eredményeit elemző 2015-ös

37 Unicef 2016:109, 137, 153.

38 „Írni-olvasni tudó”: aki képes mindennapi gyakorlatában rövid, egyszerű mondatokat elolvasni és leírni is, megértve azokat.

35 1915. Országos Stefánia Szövetség, 1927. Zöldkeresztes Egészségvédelmi Szolgálat.

36 Poroszország: Preußischen Regulative für das Volksschul-, Präparanden- und Seminarwesen, 1854. (Stiehlschen Regulative); Magyarország: az Eötvös József-féle 1868. évi XXXVIII. törvénycikk (a népiskolai közoktatás tárgyában); Nagy-Britannia Forster Elementary Educational Act, 1870; Franciaország: Guizot-törvény, 1833 – ez még nem szabályozta a tankötelezettséget, és Jules Ferry-törvény, 1881–1882.

jelentés előszavában ezt írta: „A Millenniumi Fejlesztési Célok mögötti világméretű megmozdulás a történelem legsikeresebb szegénységellenes mozgalmát hozta létre. ... Az Millenniumi Fejlesztési Célok segítettek kiemelni több mint egy milliárd embert az extrém szegénységből, támadást intézni az éhség ellen, lehetővé tenni, hogy több lány járhasson iskolába, mint bármikor azelőtt és megvédeni a bolygónkat” (UN 2015). Néhány – mérsékelt optimizmusra okot adó adat:

- Annak ellenére, hogy a népesség a fejlődő országokban nőtt, az öt éves kor alatti halálozások száma a világon az 1990-es 12,7 milliőről csökkent a 2015-ös 5,9 millióra (UN 2015).

- A 15-24 éves korú fiatalok körében az írnivalvasni tudók aránya 1990 és 2015 között 83%-ról 91%-ra nőtt, miközben az alapfokú iskolába beiskolázott gyerekek közül az azt el nem végzők száma az 1990-es 103,9 milliőről 2015-re 56,7 millióra csökkent, ezen belül a fejlődő országokban ugyan ezen időszakban 100,6 milliőről 53,6 millióra (UN 2015).

- 2004 és 2008 között a dolgozó 5-14 éves gyerekek száma a világon 170 milliőről 153 millióra, számarányuk 14,1%-ról 12,6%-ra csökkent (Brown 2012).

Miközben az ezt célzó programoknak és szervezeteknek köszönhetően, bár lassan, de kitaratóan szűkül az olló a fejlődő és a fejlett országok gyermekeinek életkörülményeit és -lehetőségeit illetően, ez utóbbiak (Unicef terminológia szerint 39 ország, közöttük Magyarország is) gyermekeit nem a magas gyermekhalandóság vagy az egészséges ivóvíz hiánya, hanem egészen más veszélyek fenyegetik. Az évszázadok során kialakult, jelentős anyagi és szellemi ráfordításokkal megkonstruált gyermekkor ugyanis már régen nem az, aminek tervezték-álmodták, sőt, az is kérdéses, hogy a fejlett országok gyermekeinek első életszakasza gyermekkor-e egyáltalán. Egyre csökken ugyanis a távolság a gyermekek és a felnőttek világa között, a gyermeki lét elszigeteltnek és védettnek elgondolt kozmosza már régen nem elszigetelt és nem is védett. „A megkülönböztetett bánásmód elsovadását tükrözi – egyben gyakorlati megvalósítását is nehezíti vagy lehetetlenné teszi –, hogy a felnőttek és a gyerekek életmódja, az általuk használt terek, életük idősíkjai összeolvadóban vannak” (Vajda 2009:5).

Gyermekeink a gyermekkor kialakulásának kezdete óta fogyasztókká, s mint ilyenek, tervezők, gyártók és kereskedők „céltablájává” váltak, akik mind azon fáradoztak, hogy minél több terméket

(rágógumit, gyerekzsoba-bútort, mobil telefont, villogó dinoszauruszt, partikelléket...) gyártsanak és sózsanak rá a népes, „könnyen megdolgozható” és tetemes vásárlóerőt képviselő új vevőcsoport. Igaz, e vásárlóerő egyelőre még a szülőkön keresztül jelenik meg, ők viszont „tágra nyitják pénztárcájukat”, mert:

- ezzel demonstrálják a környezet (a „társadalom”) vélt vagy valós elvárásainak való megfeleléseit,

- nincs türelmük a gyermek nyafogását hallgatni,

- maguk is lelkes fogyasztók,

- esetenként (és egyre gyakrabban) ezzel az anyagi ráfordítással kárpótolják magukat és gyermekeiket a mindinkább kiüresedő szülő-gyermek kapcsolatért.

Fontos tényező lehet továbbá, hogy a szülők – „pénzt, paripát, fegyvert” (és időt, kapcsolati tőkét) nem kímélve – gyermekükön keresztül remélik valóra váltani saját, meg nem valósult álmaikat, így jelennek meg a szülői „szeretet” koravén áldozatai baba-szépségszerepeken, gyermek-divatbemutatók sztárjaiként, tini-modelleként és tehetségkutató vetélkedőnek álcázott show műsorok színpadain.

Ezekben az esetekben a felnőttek nem, hogy nem szűrik, hanem éppen, hogy közvetítik gyermekeik felé a nemkívánatos társadalmi hatásokat (is), mintegy illusztrálva Vajda Zsuzsanna megállapítását: „A gyermekek helyzetében bekövetkezett, talán legnagyobb jelentőségű változás, hogy korábban társadalmi integrációjuk közvetett volt: szüleik és a nevelésben-oktatásban részt vevő más felnőttek ellenőrizték és kanalizálták a társadalmi hatásokat. Ma a felnőtteknek ez a szűrő funkciója visszaszorult: a tömegmédiá lehetővé tette, hogy a gyerekekhez eljussanak a 'szűretlen' üzenetek” (Vajda 2009:8).

A(z) elektronikus) média hatását egyébként nem lehet túlbecsülni. Neil Postman ugyan még csak a televíziót ostromozta elkeseredetten nagy hatású esszéjében, de azóta a televízió mellé (sőt elé) kétségtelenül felzárkózott az Internet, ezen belül is mindenekelőtt a közösségi alkalmazások. Postman azt állítja, hogy „... a tévzés két ponton is eltörli a határt a gyermek- és felnőttkor között. Egyfelől nem igényel sajátos instrukciókat formanyelvének megértéséhez, másfelől pedig nem tesz különbséget közönsége között. A televízió tehát mindenkivel ugyanazt az információt közli egyidejűleg, korra, nemre, tanultságra, korábbi tapasztalatokra való tekintet nélkül” (Postman 1992:155). Ez a differenci-

átlatlanság a gyermeki és felnőtt lét összecsúszásához vezet. „A gyermekek ideája magában hordozza a jövő képét, hiszen ők a ma élő üzenetei, melyeket egy olyan korba küldünk, amit mi már nem láthatunk meg. De a televízió nem képes a jövőtudat közvetítésére, s pontosan ezért, a múltéra sem. Ez egy jelenközpontú médium, egy fénysebes médium, s emiatt mindent, ami a tévében történik, úgy tapasztalunk, mint ami most történik. A tévé nyelvtanának nincs a múlt- és jövőideje. A jelent erősíti csak fel minden mértéken felül, és az azonnali kielégülés gyerekes vágyát életmóddá alakítja. Így azzal, amit Christopher Lasch a 'nárcizmus kultúrájának' nevez, oda jutunk, hogy nincs se jövő, se gyerek, viszont mindenkinek az életkora valahol húsz és harminc körül rögzül” (Postman 1992:155).

Bár a gyermekkor eltűnése már keletkezésének pillanatában megkezdődött, a folyamat az elmúlt fél évszázadban felerősödött. Pukánszky – Otto Hansmannra hivatkozva – ezt az időszakot két szakzra bontja (Pukánszky 2001):

A változó gyermekkorban (kb. 1960-tól) a gyerek már a konzum-, szabadidő- és szórakoztatóipar céltablejtája. Gyökeres változások zajlanak le a hagyományos életmódban (időbeosztás, lakóterek, étkezési szokások stb.).

Az elveszett gyermekkor (kb. 1980-tól): a gyermekkor eltűnik, a család összeomlik, a tömegkommunikációs eszközök radikálisan átformálják a hagyományos értelemben vett gyermekkort.

Gyermek – gyermekkor – gyermekszervezet

Vajon lehetséges-e „hamvába holt”, elveszett, talán sosem volt gyermekkor újrakonstruálása? Mít tegyünk, hogy koravén, a virtuális térben bolyongó gyermekeink, akiknek a „pink pony”-tól a mobiltelefonig „mindenük” megvan (már, persze, akinek), csak éppen gyerekkoruk nincs, visszakaphassák azt?

A továbbiakban egy, az elmúlt évszázadban bevált lehetőséget mutatok be. Meggyőződéssel állítom, hogy a már tárgyalt értelemben elveszett gyermekkor – legalább részben – újrakonstruálható a gyermekszervezetekben. Természetesen nem ez az egyetlen lehetőség, és a még oly kedvező tapasztalatokat is adaptálni kell a 21. század viszonyaihoz és gyermekeihez. Mindenekelőtt azonban érdemes egy kicsit visszatekinteni, hogy megértsük, melyek voltak azok a közös módszerek és értékek, amelyek miatt e mozgalmak és szervezetek népszerűvé váltak, és amelyek ma is vonzóvá tehetik őket.

Az ipari forradalommal együtt járó nagy népességrobbanás ráirányította a figyelmet a korosztályra. A 19. század közepétől kezdve először „erkölcsnevelítő”, illetve karitatív célú mozgalmak szerveződtek. Az 1844-ben Londonban George Williams által alapított YMCA (Young Men's Christian Association – Fiatalok Keresztény Egyesülete) a keresztény szellemiségű közösség élményét és lehetőségeit kínálta tagjainak. Ezzel csaknem egy időben Torinóban egy fiatal pap, Giovanni Melchiorre Bosco Ochienna, ismertebb nevén Don Bosco (Bosco Szent János) szegény sorsú gyerekeket gyűjtött maga köré, akiknek segítségére és nevelésére tette fel az életét. 1842-ben 20, négy évvel később már 400 fiúval foglalkozott. Szakmára tanította őket, az árváknak szállást adott, együtt énekelt és játszott velük. Neveltjei közül többen vele maradtak, hogy segítsék munkáját, és maguk is alapító tagjai lettek a céljai megvalósítására 1859-ben létrehozott Szalézi Szent Ferenc Társaságnak. Mind a YMCA, mind a Szalézi Társaság világszerte ma is sikeresen működő szervezet.

A 19. században a vidékről a városokba irányuló egyre ijesztőbb méretű migráció, az ennek következtében az – elsősorban – gyerekeket és fiatalokat sújtó kiszolgáltatottság, nyomor, munkanélküliség, bűnözés és kilátástalanság mind-mind erőteljes válaszokat sürgettek. A század első felében e feladatok jelentős része az egyházakra és a civil társadalomra hárult. A YMCA és a szaléziak sikere egyebek között abban rejlik, hogy hamar felismerték a kor súlyos problémáját, és releváns megoldást találtak rá. Probléma-érzékenységüket jelzi, hogy az őket követő gyermek- és ifjúsági mozgalmak megszületésére csak több mint fél évszázad múltán, a 19–20. század fordulóján került sor. Az egyre szekularizálódó világban azonban ezek a mozgalmak már új szervező elveket és módszereket kerestek. Bár továbbra is fontos szerepet szántak a keresztény hitnek, e csoportokban már nem ez volt az alapvető összekötő kapocs.

Az Egyesült Államokban az előző századfordulót követően elsőként a „4-H” mozgalom indult útjára. (4-H: Head, Heart, Hand, Health – Fej, Szív, Kezek, Egészség, a négy szó egyúttal szimbolikus jelentést is hordoz: Head: irányítás, gondolkodás; Heart: kapcsolat, gondoskodás; Hand: adakozás, munka; Health: létezés, élet.) A 4-H az iskolarendszerű képzéshez sok szállal kapcsolódó, mindazonáltal önkéntes alapon szerveződő, a természeti és társadalmi környezet erőforrásait tudatosan hasznosító, kreatív személyiség kialakítását célzó moz-

galom volt – pontosabban azzá nőtte ki magát. Ma a 4-H az Egyesült Államok legnagyobb taglétszámú gyermek- és ifjúsági szervezete (hatmillió fiatal, akiknek 86%-a 14 éven aluli, 540.000 önkéntes, 3.500 alkalmazott), és 4-H klubok működnek a Föld közel 50 országában.

Nagyjából ugyanekkor, ugyancsak az Egyesült Államokban alapította Ernest Thompson Seton az Erdei Indiánok mozgalomát (League of Woodcraft Indians), illetve néhány évvel később Daniel Carter Beard a Dániel Boone fiainak társaságát (Society of Sons of Daniel Boone). Az előbbi a „Vissza a természethez!” jelszavát és az Egyesült Államokban a 19–20. század fordulóján kibontakozó egészségkultuszt sajátos indián romantikával és „törzsi” közösség-szerveződéssel ötvözte, míg Daniel Boone fiainál (későbbi nevükön Boy Pioneers) mindezek mellett meghatározó jelentőségűvé vált a nemzeti múlt, mindenekelőtt a Vadnyugat úttörőinek rajongó tisztelete. E hősök (Daniel Boone, Simon Kenton, Kit Carson, James Audubon, Johnny Appleseed „Almaültető”, David Crockett, Geoge Catlin) az alapító Beard által fontosnak tartott értékek széles spektrumát képviselték: bátrak, talpraesettek, edzetek, kezdeményezők voltak. Néhány év múlva Beard és Seton erőiket, tapasztalataikat (és szervezeteiket) egyesítve közösen alakították meg az Amerikai Cserkészfiúk mozgalomát.

A cserkészlet szellemi atyja, Robert Baden-Powell (akit a cserkész társadalom mind a mai napig csak „BiPi”-nek nevez) egy konkrét – az adott esetben katonai – helyzetben szerzett tapasztalatainak pedagógiai általánosításából jutott el a cserkészlet megalapításának gondolatához. Az általa megszervezett és kiképzett serdülő fiúk bátorsága, találmányossága jelentősen hozzájárult az angolok mafekingi győzelméhez a második búr háborúban. Másrészt azonban a cserkészlet létrehozásában tagadhatatlanul fontos szerepet játszott BiPi és Seton 1906-os találkozása, és utóbbi „Nyírfakéreg tekercs” című műve, amelyet ekkor adott át a mafekingi hősnek. E találkozást követően, 1907-ben szervezte meg Baden-Powell kísérleti tábort a Brownsea Islanden, majd ennek tapasztalatait is beleépítette az első ízben 1908-ban megjelent Scouting for Boys (Cserkészlet fiúknak) c. alapvető művében.³⁹

Bi-Pi markáns társadalmi célokat fogalmazott meg: „A fiú nevelése során kifejlesztjük az egyént, mind szellemét, mind teljesítőképességét, hogy jó játékosként játsszék az állampolgárok nemzeti csapatában” (Baden-Powell 1992:90). A cserkészlet töretlen

népszerűségét jelzi, hogy ma a világ több mint 160 országában működik cserkész szövetség, amelyeknek összesen mintegy 30 millió tagja van.

Ugyancsak a technikai „civilizáció-elidegenítő hatására” reflektált a múlt század utolsó éveiben újtárra induló ifjúsági mozgalom, a Vándormadarak (Wandervogel), amelyben egyúttal kicsit romantikus, kicsit avantgarde, kicsit anarchista hevülettel megjelent az önálló ifjúsági kultúra megteremtésének igénye is.

A Vándormadár mozgalom egyik fontos eredménye volt a lányok aktivizálódása: a „gyengébbik” nem képviselői nem csak, hogy részt vettek a legnehezebb túrákon is, hanem egy idő múlva önálló leánycsapatok alakultak. A mozgalom elsősorban német nyelvterületen terjedt el, de figyelemre méltó magyar kortárs követője a Gábor Ignác által 1909-ben létrehozott Vándordiák Egyesület.

A Vándormadár mozgalom túlságosan szuverén és liberális volt a nemzetiszocialisták számára, ezért a harmincas években a mozgalmat betiltották, szervezeteit pedig a Hitlerjugend-be olvasztották be. A múlt század második felében megújult a mozgalom, ma néhány száz, esetleg néhány ezer tagjuk van. Mindazonáltal a Vándormadár mozgalom pedagógiai, szociológiai jelentősége messze túlmutat létszámán és földrajzi elterjedtségén. A neveléstörténet szerint:

„... számos olyan maradandó pedagógiai eredményt hozott, amely később nem csupán a reformpedagógia különböző irányzataiban, hanem az egész európai nevelés további alakulásában is éreztette hatását. A túrázó fiatal egyszerű, természetközeli életmódja, lemondása a civilizáció nyújtotta kényelemtől, az új, szokatlan ruhadívat, amely képviselőjét egyaránt elválasztotta a gyermektől és a felnőttől is, a népdal, népzene, néptánc, a régi színjátékok felelevenítése, a különböző nemű ifjúság érintkezésének természetessége mind-mind az ifjúsági mozgalom maradandó nevelési értékeinek sorába tartozik.

...

Ez a mozgalom az első lépésnek tekinthető azon az úton, amelynek eredményeként megjelent egyrészt a modern társadalmak jellegzetes életkori csoportja és ezzel összefüggésben a 'tizenéves' vagy 'tinédzser' fogalma, másrészt az ezzel összefüggő, társadalmilag is elfogadott ifjúsági kultúra jellegzetes viselkedésformáival és fogyasztási szokásaival” (Pukánszky – Németh 1996:08).

Az 1922-ben alakult, kifejezetten politikai hátterű, a nemzetközi szocialista-szociáldemokrata

³⁹ Baden-Powell 1992.

mozgalomhoz vállaltan kötődő Nemzetközi Sólyom Mozgalom (International Falcon Movement – Socialist Educational International; IFM-SEI) ma a világ 39 országában van jelen. 2013-ban elfogadott Alapszabályuk szerint „Az IFM-SEI egy nemzetközi nevelési és politikai mozgalom, ... az univerzális tolerancia, egyenlőség és barátság elve alapján való nevelésre törekszik...” (IFM-SEI 2013:3).

A Magyar Tanácsköztársaság idején megalakult néhány úttörőcsapattól eltekintve (amelyek valójában inkább szocialista cserkészcsapatok voltak) az úttörőmozgalom gyökereit az 1920-as évek Szovjet-Oroszországában kell keresnünk. A túlnyomórészt cserkész előzményekkel rendelkező, a polgárháború idején valóban önkéntes alapon szociális és karitatív célra szerveződő gyermekcsoportokat tömörítő mozgalom csakhamar tekintélyes méretű, az iskolához ezer szállal kötődő, erősen központosított, bürokratikus szervezetté „fejlődött”. Az 1945–46-ban demokratikus alapokon (újja)szerveződő magyar úttörőmozgalom is hamarosan átvette a „szovjet modellt”, s bár az 1960-as, még inkább a hetvenes években fokozatosan modernizálódott, és a rendszerváltás után egy korszerű, demokratikus szervezetté alakult,⁴⁰ a „pártállami szervezet” bélyegét nem sikerült levetkőznie, és – részben politikai támadások következtében – lassan visszaszorult, eljelentéktelenedett.⁴¹

Az alternatívát kínáló szervezetek és mozgalmak azonban nem tudták betölteni az így keletkezett űrt, többségük mára megszűnt, vagy forráshiánnyal küszködve éppen csak vegetál, vagy éppen már csak virtuálisan létezik (4H, Zöld Szív, Gyermekbarátok). Néhány száz, esetleg egy-két ezer fős tagságával említést érdemel a hagyományörzés és romantika sajátos elegyéből táplálkozó (értékeiben és módszereiben Daniel Boone fiaira emlékeztető) Magyarország Felfedezői Szövetség. Mindenképpen érdemes odafigyelni néhány aktív egyházi gyermek- (és/vagy ifjúsági) szervezetre (pl. a szaléziakra), valamint külön ki kell emelni a cserkészetet, amely ugyan aligha felelt meg a rendszerváltás körüli túlfűtött várakozásoknak, de 10.000 körüli taglétszámaival kétségkívül az egyik legjelentősebb magyar gyermek- és serdülőkorú szervezet. Kérdéses azonban, hogy taglétszáma és tevékenységének színvonala tartható-e a jelenleg milliár-

dos – jelentős részben állami – támogatás radikális csökkenése esetén.

Mindazonáltal – az óvatos tartózkodás mellett is – a mai magyar felnőtt társadalom egy nem elhanyagolható szegmensében jól érzékelhető egy gyermekszervezetek léte, működése iránti – részben persze nosztalgikus – igény. Egy vizsgálat szerint e felnőttek túlnyomó többsége akkor tartana egy gyermekszervezetet „arra alkalmasnak”, hogy gyermeke annak tagja legyen, ha az „politikailag semleges, rendszeres tevékenységet folytat, közösségi és természetbarát”. Bár kisebb arányban, de még mindig jelentős többséggel jelölték meg a „demokratikus, játékos, öntevékenységre épülő és sokoldalú” attribútumokat (Révész 2016:98).

Természetes, hogy e mozgalmak, szervezetek módszereiben, tevékenységrendszerében sok közös vonás van, hiszen tagságuk is jórészt hasonló korú gyerekek, fiatalok közül verbuválódik. Ezen túlmenően azonban céljaik és értékeik között is sok a közös. Vegyük most sorra ezeket a közös értékeket:

– A közösségszervezésben, a közösségi tevékenységben meghatározó az együttműködési készség, az empátia és a szolidaritás.

– A „Vissza a természethez!” markáns válasz a technikai civilizáció egészség- és személyiségromboló hatásaira. Ezzel szorosan összefüggő értékpreferenciát jelent az egészségkultusz, a rekreáció és a sport előtérbe helyezése.

– A szuverén személyiség fontos jellemzői a kreativitás, találékonyság és talpraesettség.

– Szinte mindegyik szervezet értékei között meghatározó jelentőségű az önkéntesség, a társadalmi szerepvállalás, a közügyek iránti felelősségérzet.

Aligha kétséges, hogy ezek az értékek ma is relevánsak, egy gyermek-, serdülő (de akár ifjúsági) szervezet számára a 21. században is vállalhatók. Más kérdés, hogy helytől és (társadalmi és politikai) körülményektől függően milyen mértékben mozgósító erejűek. Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a mozgósító erő ma már a tartalmi kérdésekkel legalább azonos mértékben függ a marketingtől, amiben e szervezetek lehetőségeit a szűkös források nyilván erősen korlátozzák.

A következő rövid történeteket illusztrációnak szánom az elmondottakhoz. A megközelítés nyilván egyoldalú, hiszen úttörővezetőként nekem erről a szervezetről van személyes tapasztalatom, de a példázat partikularitásából természetesen bontható ki az általános. (Hasonló történeteket természetesen bármely gyermekszervezet vezetői tudnának mesélni).

40 Ld. Egyezmény a Magyar Úttörők Szövetségéről, Úttörők a barátságos harmadik évezredért (a szerző tulajdonában).

41 Ennek okairól bővebben lásd Rác 2016; Trencsényi 2016.

a) A nyolcvanas években egy Budapest környéki falu úttörőcsapatának vezetője voltam. Az általános iskolát elvégző (tehát az akkori úttörő korosztályból kinövő), de az úttörőcsapatban magukat jól érző – többnyire középiskolás, de gyakran idősebb – fiatalok alkották a csapat „ifiközösségét”. Az ifik a rendezvények szervezésében és lebonyolításában segédkeztek, de esetenként komoly vezetői feladatot is kaptak. Néhányan közülük a közeli Monorra, többségük Budapestre járt középiskolába, később főiskolára, egyetemre. Gyakran előfordult, hogy a péntek esti összejövetelekre elhívták középiskolai osztálytársukat, barátjukat. Így keveredett közénk B.L., aki annyira jól érezte magát ebben a közegben, hogy az ifiközösség aktív tagjává, a gyerekek között népszerű vezetővé vált. Volt olyan nyári táborunk, ahol a már korábban megalakult gyermekcsoportok választották meg vezetőiket, akik közül kétségkívül B.L. volt a „legkelendőbb”: öt 28 Túró Rudi ígéretével nyerte meg törzsfőnökének a csoportot.

B.L. szülei is egyre gyakrabban keresték fel a falut, ahol azután üdülőtelket vásároltak, amelyre kisebb nyaralót építettek. S bár ezt később eladták, és B.L. is kinőtt az úttörőcsapatból, családot is alapított, amikor 2015 nyarán – három évtized múltán – újra találkoztunk egy Balaton-parti üdülőhelyen, ahol a – még mindig működő – úttörőcsapatunk akkor táborozott, olyan lelkesedéssel kapcsolódott be a záró táborúzó előkészítésébe, mintha soha, egy percre sem váltunk volna el. (Sőt, heves szóváltásban vette védelmébe a „tűzön víz” megoldást egy ott nyaraló házaspárral szemben, akik nem ismerték ezt a megoldást, és a nádat féltették – egyébként alaptalanul).

b) A kilencvenes évek közepén telefonon kerestek az Úttörőszövetség országos központjából. Egy budapesti cserkészcsapat számháborúhoz keres ellenfelet, vállaljuk-e a megmérettetést? (A számháború volt csapatunk egyik kedvelt játéka – ma is az –, ezt sokan tudták rólunk.) Természetesen vállaltuk. Kapcsolatfelvétel, dimbes-dombos falunk bizonyonnyal alkalmasabb a számháborúra, mint a nagyvárosi kőrengeteg, szeretettel látjuk őket, szívesen jönnek.

A megbeszélte időpontban megérkezett a mintegy húsz fős cserkészcsapat. A mieink sem voltak sokkal többen. A Cipódomb bozótosa kiválóan alkalmas volt a számháborúra, a terület kijelölése és a szabályok pontosítása után kezdődhetett a csata!

Mint kiderült, cserkészvendégeink még kezdők, inkább tapasztalatszerzés volt a céljuk. Hát szerezték, főlényes győzelmet arattunk. A visszavágón is.

Közben összebarátkoztunk a vendégekkel, a kimerítő harc utáni bográcsoláshoz pedig a cserkész tüze gyulladt meg hamarabb. A bográcsok gyorsan ürültek, a paprikás krumpli utáni körjátékban már teljesen összekeveredtek vendégek és vendéglátók, cserkészek és úttörők.

c) Cs. Á. Még csak óvodás volt, de az unokatestvére már elsős, és készült a kisdobos avatására. Sőt: a bátyja és a fiú unokatestvére már teljesítették a „Dózsa-próbát”, őket úttörőnek fogják avatni május végén. Csak ő nem lehet kisdobos, mert még kicsi... Édesanyja hívott fel, hogy a kislány nagyon el van keseredve, zokog, mint a záporosó, nem lehetne-e valamit tenni.

A bonyolult ügy megvitatására összeült a csapatvezetőség. Végül is az avathatóságnak nincs korhatára, sőt, egyszer – húsz vagy harminc évvel ezelőtt – már volt is hasonló eset. Az egyetlen feltétel az írástudás, mivel saját kezűleg le kell írni, hogy „Kisdobos szeretnék lenni”, és alá is kell írni. Ha ez megtörténik, ő is avatható.

Á. két nap múlva hozta a jelentkezést, így nem volt akadály, hogy május 24-én őt is felavassuk.

d) A „vándortáborozás” a magyar úttörőmozgalom egyik sikertörténete volt. A hetvenes-nyolcvanas években mi is hátizsákkal jártuk végig a Zemplént, Balaton-felvidéket, a Vértest, Gerecsét, a Karancs-Medves vidékét. Ha az elmúlt évtizedekben összetalálkoztak egykori vándortáborozók, vége-hossza nem volt az egykori élmények felelevenítésének. Míg nem néhány évvel ezelőtt egyikük meg nem kérdezte: Miért ne lehetne most is vándortábor szervezni?

Valóban: miért ne? Azóta rövidített nosztalgia-vándortáborokat szervezek az egykori táborozóknak. Ők már nem gyerekek, a legidősebb a 60-hoz közelít. Hozzák a férjüket, feleségüket, gyerekeiket, azok barátait, barátnőit. Az elmúlt években jártunk a Zemplénben, az Őrségben, a Mecsekben, az Aggteleki-karszton, vízitúrán a Felső-Tiszán. Idén a Balaton-felvidékre készülünk...

A figyelmes olvasónak nem kerülhetette el a figyelmét, hogy az első két történet 25-30 évre tekint vissza, és az utolsó is a régmúlt szép emlékeiből táplálkozik. Ettől persze a gyermekszervezeteknek ma is lehetne vonzerejük, de tárgyilagosan el kell ismerni, hogy az irántuk mutatkozó kereslet erősen csökken. Annak, hogy a magyarországi gyermekszervezetek jelenleg korántsem olyan sikeresek, hogy az „új gyermekkor” letéteményeseiként lehetne aposztrofálni őket, számos – szervezetenként is változó – oka van.

1. Valószínű, hogy a gyermek- és serdülőkorú szervezeteknek nem sikerült megfelelő sebességgel és mértékben reagálni a társadalmi változásokra, mindenekelőtt az elektronikus média mindent elsöprő hatására, az információs forradalomra, a web2-es alkalmazásokra (közösségi média), az „Y” és „Z” generáció sajátos adottságaira és igényeire, a virtuális közösségek kialakulására, lehetőségeire.

2. Természetesen egy gyermekszervezet – még ha deklaráltan és ténylegesen politikamentes tevékenységet folytat is – nem légtüres térben működik. Az azonban közéleti kultúra és elegancia kérdése, hogy a politikai ágensek – mondjuk, az egyébként magától értetődő költségvetési támogatás ellenében – elvárják-e a szervilizmust, a többé-kevésbé burkolt részvételt, netán politikai eszmék aktív képviselését egy gyermekszervezettől, amely alapértelmezés szerint nem lehet(ne) a napi hatalmi küzdelmek szereplője. Úgy tűnik, Magyarországon e politikai kultúra és elegancia kialakulása még várat magára. Ennek egyenes folyományaként a gyermek- és serdülőkorú szervezetek amúgy sem bőséges forrásairól az arra rendelték igen gyakran politikai megfontolások alapján döntenek, és csak elvétve a Nagy László-i „adjon úgyis, ha nem kérem” szellemében, ami sok esetben szinte leküzdhetetlen – lelkiismereti vagy anyagi – nehézséget jelent az adott szervezet számára.

3. Egyes vélemények szerint a 21. században nincs szükség a tagsági viszonyon alapuló, elköteleződést igénylő szervezetekre, helyüket a szolgáltató típusú szervezetek veszik át. Mihályi László így fogalmazott a „Magyar gyermek- és serdülőkorú szervezetek a rendszerváltás idején” c. konferencián: „Tehát a szervezetünk mára gyakorlatilag szolgáltatóvá vált. Igaza lett annak az úttörő gyerekeknek, akit 1988-ban az Úttörővezető című újság kipellengezett. Az volt a mondókája a gyerekeknek, hogy 'Befizettem a tagdíjat, tessék nekem szolgálatni!' És erre egy egész országos szervezet fölállt, hogy 'Hogy képzeled ezt ez a gyerek? Hát ő nem azért fizette ki a tagdíjat, hogy neki szolgáltassanak, örüljön, hogy tag lehet'. Én úgy gondolom, hogy ennek az 1988-as kislánynak nagyon-nagyon igaza volt, és ma nekünk ezt sikerült megvalósítanunk. Ha nem fizetem be a tagdíjat, de elmegyek a programokra, nekem akkor is tessék szolgálatni, és mi szolgáltunk is. Például az elmúlt év folyamán több mint 200.000 fiatal és gyermek fordult meg a rendezvényeinken. Ezek nem a mi tagjaink! Ők azok, akiknek valamilyen szolgáltatást vesznek igénybe: vagy egy elsősegély-tanfolyamon vettek részt, vagy egy

népegészségügyi programban eljöttek a szülőkkel egy egészségnapra, vagy voltak egy ifjúsági vagy egy gyermekfesztiválon, ahol odajöttek hozzánk, kitöltöttek egy totót, gyakorolhatták az elsősegélynyújtást, elvégeztek egy tanfolyamot, részt vettek egy érdekesítő szexuális felvilágosító vagy párkapcsolati előadáson, amit orvostanhallgatók tartottak. Tehát akik végzik ezt, ők kerültek mára az egyesületnek a tagságába, de akiknek szolgáltattunk, ők csak részt vesznek, ők kapnak valamit, amit – bízunk benne, hogy – tudnak hasznosítani”. (A magam részéről inkább a személyes elköteleződésen alapuló szervezeti forma mellett vagyok, de elfogadom a Mihályi által preferált szervezet létjogosultságát is).

4. Számos – gazdasági, szociológiai, pedagógiai – érv szól a kisebb, helyi szervezetek és kezdeményezések mellett. A jelenlegi gazdasági-jogi szabályozás azonban egyértelműen a nagyokat támogatja, és a közgondolkodás, a felnőtt „fogyasztó” is (tehát az, aki a gyerek választását alapvetően befolyásolja) a nagy, országos (sőt, láttuk, nemzetközi) szervezetekhez és programokhoz „szokott”. A sokezer fős rendezvénynek – legyen az gyermeknap, koncert vagy futóverseny – eleve nagyobb a „tömegvonzása”, mint az amatőr bábelőadásnak vagy helyi kézműves szakkörnek, és a tehető szponzorok is azokat a szervezeteket és rendezvényeket támogatják, amelyek kapcsán, amelyeken nagyobb közönség előtt jelenhetnek meg, illetve amelyek kapcsán nagyobb számok jelenhetnek meg a vállalati társadalmi felelősségvállalás programjukról szóló beszámolójukban. Ilyen körülmények között a kicsik csak ritkán tudnak életképesek maradni.

Hogyan? Tovább!

Mi hát a teendő?

Mindenekelőtt radikálisan növelni kell a meglévő gyermekszervezetek rugalmasságát, adaptivitását. Nem odázható el a generációváltás a vezetők körében (ez a folyamat több szervezetnél már megkezdődött): új, fiatal és jól képzett önkéntesek bevonására van szükség, és – nagy szervezetek esetében – nem csak az országos vezetés szintjén. Világosan kell látni, hogy a gyermekszervezetek sikere – sokkal inkább, mint más szerveződések esetében – a vezetők rátermettségén, felkészültségén, elkötelezettségén múlik. Nagy szükség van továbbá olyan szakemberekre, akik nem a meglévő gyermekszervezeteken belül, hanem közművelődési intézményekben, vagy akár gazdálkodó szervezeteknél hoz-

nak létre és működtetnek gyermekközösségeket. Mindehhez a gyermekszervezetek belső vezetőképzése csak rész megoldást jelenthet. A legtöbb egyetemünkön és főiskolánkon felsőfokú szakképzés formájában elvégezhető ifjúságsegítő szak képzési tartalmát bővíteni kell a gyermek- és serdülő korosztály irányában, egyúttal színvonalát is legalább BA szintre kell emelni, mert a képzés jelenlegi célja „olyan szociális és ifjúsági szakemberek képzése, akik szakirányú felsőfokú végzettségű szakemberek irányítása mellett részfeladatok vállalására képesek” (Vajda 2009:2). Hasznos lenne, ha a gyermekszervezet-vezetői ismereteket – legalább fakultatív kurzus keretében – a téma iránt érdeklődő pedagógusjelöltek is elsajátíthatnák.

Tudomásul kell venni a korosztályok „összesűsűsítését”. („A gyerekek mind fiatalabb korokban váltanak «felnőtt» életmódra az élet számos területén, egyre gyakrabban szereznek olyan tapasztalatokat, amelyeket a korábbi évtizedekben a szakemberek és a közfelfogás egy bizonyos életkor alatt nem tartott elfogadhatónak” – Vajda 2009:3). A legtöbb szervezet már lépett is, hiszen tagságuk egyaránt verbuválódik a gyermek-, serdülő és ifjúsági korosztályból. További – a tagság korosztályi összetételén túlmutató – feladat olyan programszerkezet kialakítása, amelyben kicsi és nagy egyaránt megtalálja a neki megfelelőt.

Rendszeresen visszatérő probléma a forráshiány. Bár ennek teljes megoldása sohasem lehetséges, hiszen az igények mindig meghaladják a lehetőségeket, megfelelő politikai akarat esetén jelentős segítséget lehetne nyújtani a gyermek- és serdülőkorú szervezeteknek. (Azért kifejezetten ezeknek, mert ezek forrásteremtési lehetőségei erősen korlátozottak). Egy normatív – tehát nem pályázati! – forrás nem haladná meg a költségvetés lehetőségeit, miközben biztosan tervezhető működési feltételeket teremtené. Természetesen bármi is lenne e normatív állami támogatás alapja (taglétszám, tagdíj bevétel, egy százalékos bevétel, stb.), annak hitelessége, relevanciája nyilvánvalóan heves vitákat generálna, mint ahogy történt ez már korábban is. Megfelelő politikai akarat és hozzárendelt költségvetési forrás esetén azonban komoly esély lenne mindent érdekelt számára elfogadható kompromisszumra. (Ennél sokkal lényegesebb, elvi kérdés, hogy „civilnek” tekinthető-e egyáltalán az a szervezet, amely állami forrásból tartja fenn magát. Ez a belső konfliktus legalább részben oldható lenne oly módon, hogy a jogalkotó a forrásteremtést célzó jogszabály preambulumban deklarálja, hogy e normatív támogatás

feltétele kizárólag a szervezet céljainak megfelelő, törvényes működés).

A szervezetek vezetőinek meg kell érteni azt is, hogy egyetlen, akármilyen jól működő szervezet sem lehet sikeres, ha üzenete, hívó szava nem jut el a gyerekekhez és a szülőkhöz, vagy nem lépi át a célcsoport ingerküszöbét. A gyermekszervezet is „el kell adni”, amihez hatékony marketingre van szükség, és ehhez megfelelő szakembereket és forrásokat kell találni.

Látható, hogy legalább annyi a kérdés és kétely, mint a biztos válasz, és jó néhány kritikus problémát (a szervezetek mérete, a virtuális közösségek, stb.) éppen csak, hogy érintettünk. Mindazonáltal jól látható, hogy az akadályok nem leküzdhetetlenek, és a gyermekszervezetek ma is „gyermekkort”: közösséget, önállóságot és segítő kezet, megértő barátokat, kalandot, játékot és vidámságot kínálnak. És nem csak a ma létező „nagyok”, hanem a remélhetőleg a nem túl távoli jövőben – hozzáértő és elkötelezett felnőtt közreműködésével – megalakulók is, amelyek lehetnek kicsik, lokálisak vagy – horribile dictu! – akár virtuálisak, de amelyek a 21. században is képesek erre.

Felhasznált szakirodalom

- Alliquander Anna dr. 2014 *Anya- és csecsemővédelem. Védőnői hálózat*. (2016.12.12-i letöltés) SE Népegészségtani Intézet, on-line http://semmelweis.hu/nepegeszsegtan/files/2015/11/12_1_anya_gyermek_ifjusag-pdf.pdf
- Baden-Powell, Robert 1992 *A cserkészvezető. Vezérfonal a cserkész neveléséhez*. Magyar Cserkészcsapatok Szövetsége, Budapest.
- Baden-Powel, Robert 1994 *Cserkészet fiúknak. Kézikönyv a jó állampolgár neveléséhez az erdőjárás révén*. Magyar Cserkészcsapatok Szövetsége, Budapest.
- Beard, Daniel Carter 1909 *The Boy Pioneers. Sons of Daniel Boone*. Charles Scribner's Sons, New York.
- Brown, Gordon 2012 *Child Labour & Educational Disadvantage – Breaking the Link, Building Opportunity*. The Office of Gordon and Sarah Brown Limited, London.

- Duday Gábor 2014 A büntethetőségi korhatár alapkérdései. (2016.12.31-i letöltés, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar) On-line Digitális Tankönyvtár http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop422b/2010-0006_ajk_1_kotet_03_duday_gabor/03_duday_gabor_6_6.html
- IFM-SEI 2013 *Constitution*. Manchester.
- Key, Ellen 1976 *A gyermek évszázada*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kőhalmi László 2013 A büntethetőségi korhatár kérdése. *Jogelméleti Szemle*, 1:82-95. (2016.12.31-i letöltés) on-line http://jesz.ajk.elte.hu/2013_1.pdf
- Maródi László 2013 szerk. *Gyermekgyógyászat: egyetemi tankönyv*. Medicina, Budapest. (2016.12.31-i letöltés), on-line http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_524_Gyermekgyogyaszat/ch02.html#id535602
- Piketty, Thomas 2015 *A tőke a 21. században*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Postman, Neil 1992 *The Disappearance of Childhood*. In Postman, Neil *Conscientious Objections: Stirring Up Trouble About Language, Technology and Education*. Vintage Books, New York, 147-161.
- Postman, Neil 1994 *The Disappearance of Childhood*. Vintage Books, New York.
- Pukánszky Béla 2001 *A gyermekkor története*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest (2016.12.12-i letöltés), on-line: http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Bevezets_a_gyermekkor_trtnebe/index.html
- Pukánszky Béla – Németh András 1996 *Neveléstörténet*. Tankönyvkiadó, Budapest (2017.01.08-i letöltés), on-line <http://mek.oszk.hu/01800/01893/html/>
- Rácz Péter 2016 Gyermek a harmadik évezredben. In Révész György szerk. *Előre!? Magyar Pedagógiai Társaság*, Budapest, 61-67.
- Révész György szerk. 2010 *Magyar gyermek- és serdülőkorai szervezetek a rendszerváltás idején*. Magyar Pedagógiai Társaság, Budapest.
- Révész György 2016 Gyermekszervezetek: tapasztalatok és vélemények. In Révész György szerk. *Előre!? Magyar Pedagógiai Társaság*, Budapest, 90-99.
- Riesmann, David 1973 *A magányos tömeg*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Seton, Ernest Thompson 1907 *The Birch-bark Roll of the Woodcraft Indians*. Doubleday, Page & Company, New York.
- Szabolcs Éva 2003 Gyermekkor-történet: Új elméleti megfontolások. In Pukánszky Béla szerk. *Két évszázad gyermekei: a tizenkilencedik-huszonegyedik század gyermekkorának története*. Eötvös J. Könyvkiadó, Budapest, 9-18. (2016.12.12-i letöltés) on-line http://www.pukanszky.hu/eloadasok/PTE_DI_A%20gyermekkor%20eszmertortenete/2003_Ket%20evszazad%20gyermekei/DOC/1.doc
- Trencsényi László 2016 „vidd hírül vándor...” Az utóvéd utolsó jelentése a Termopülé-i szorosból. In Révész György szerk. *Előre!? Magyar Pedagógiai Társaság*, Budapest, 83-89.
- Tuchman, Barbara W. 1987 *A távoli tükör: A szerencsétlen XIV. század*. Európa, Budapest.
- UN 2015 *The Millennium Development Goals Report 2015*, United Nations.
- Unicef 2016 *The State of The World's Children 2016: A fair chance for every child*. United Nations Children's Fund (Unicef).
- Vajda Zsuzsanna 2009 Siettetett gyerekek. *Iskolakultúra*, 9:3-14. On-line: <http://www.iskolakultura.hu/ikultura-folyoirat/documents/2009/2009-9.pdf> (Letöltés dátuma: 2017.01.02.).